

Gyógyszerészet és a numizmatika

CSOMA ZSIGMONDNÉ

A gyógyszerészet történetének tárgyi emlékei között sajátos csoportot alkotnak azok az érmek, melyek felirataik éremképeik révén a gyógyszerészetre utalnak. Ezek az úgynevezett gyógyszerészi érmek a gyógyszerészet fejlődésének tárgyi bizonyítékai. Keletkezésük, ábrázolásaik, felirataik számos adattal információval szolgálnak a gyógyszerészet történetét kutatók számára.

Ha a számukat akarnánk meghatározni, a nagy orvosi éremgyűjteményekhez kell fordulnunk. A gyógyszerészi érmek kizárólagos gyűjtésével ugyanis tudomásunk szerint egyetlen közgyűjtemény sem foglalkozik. Bár a baseli, amsterdami, madridi, heidelbergi stb. nagy gyógyszerésztörténeti múzeumok, a párizsi, zürichi gyógyszerészeti fakultások, patikamúzeumok, kolostori patikák gyűjteményeiben biztosan található gyógyszerészi érmek is, de ez nem nevezhető tervszerű gyűjtésnek. Magyarországi viszonylatban a Kőszegi Patikamúzeum napjainkban kezdte meg ezek tervszerű gyűjtését.

A leggazdagabb orvosi éremgyűjtemény, a Brettauer-féle, mintegy 300 gyógyszerészi érmet foglal magába. Körülbelül ennyi van a Storer-féle gyűjteményben is. A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum éremgyűjteményében kb. 230 db érem és jelvény található. A három gyűjteményben valószínűleg sok az azonos darab, így az irodalmilag feldolgozott érmek száma 5–800 db lehet.

A nyilván nem tartott érmekkel együtt ez a szám két-háromszor ennyi is lehet.

Az éremanyag megismeréséhez felhasználható irodalom elsősorban a nagy gyűjtemények katalógusa. A Kunsthistorisches Museum éremtárában őrzött Brettauer-féle gyűjtemény katalógusa 1937-ben jelent meg. A bostoni orvosi könyvtárban levő Storer-féle gyűjteményről 1931-ben adtak ki katalógust. Időben ezeket követi a Faludi Géza /budapesti gyermekorvos és éremgyűjtő/ gyűjteményéről 1939-ben kiadott éremjegyzék, és az 1964-ben kiadott katalógus, melyet Elisabeth Freemann állított össze a baltimore-i egyetem numizmatikai gyűjteményéről. 1977-ben jelent meg Huszár Lajos és Varannai Gyula katalógusa a gyógyítással kapcsolatos magyar érmekről. Ide tartoznak még az orvosi és természettudománnyal kapcsolatos érmekeket tartalmazó árverési katalógusok, mint a Ball cégé 1905-ből, vagy a Schulman cégé 1924-ből. Ezen kívül sok kisebb közlemény is foglalkozik ezzel a témával. Például Varannai Gyula összeállítása a gyógyszerészi érmekről, Huszár Lajos tanulmánya az Orvostörténeti Közleményekben, mely a múzeum gyűjteményében megtalálható érmekeket sorolja fel. Rádóczy Gyula hiánypótló munkája, mely a gyógyszerésztárak szükségpénzeit dolgozza fel, kiegészíti a sort. Az utóbbi 50 évről a külföldi érmekeket illetően csak szórványos ismeretekkel rendelkezünk.

Bár a gyógyszerészet története sok száz éves, gyógyszerészi érdemtől mégiscsak a XVI. század óta beszélhetünk. A 15. század óta virágzó éremművészet nyújtott lehetőséget arra, hogy az emlékérmek egyes gyógyszerészek személyeinek, s a gyógyszerészettel kapcsolatos eseményeknek emlékét is megőrizték. Az ókorból, középkorból tehát gyógyszerészi érdemet nem ismerünk, de az antik pénzek között akad olyan, amely kapcsolatba hozható a gyógyszerészettel, az éremképen előforduló gyógynövény-ábrázolások miatt. Néhány példát említve: mákfej szerepel Ankyra görög város pénzén, silphium a kyrenei pénzeken, gránátalma Sidon város érmein, liliom a syriai vereteken, Styrax officialis pedig Selge város pénzén stb. Gyakori az antik pénzeken a gyógyító istenek, különösen Asklepios ábrázolása, de ezek inkább az orvosi érmek tágabb kategóriájába tartoznak.

A gyógyszerészi érmek száma a XVI–XVII. században még igen kevés. Eleinte csupán néhány gyógyszerész

ábrázolására vonatkozik, majd a XVII. század közepén Angliában készült egy nagy sorozat a gyógyszertárak szükségpénzeiként szolgáló tokenekből. A gyógyszerészi szakma önállósodása, felsőfokú oktatásának kialakulása nyomán indul meg a XVIII. században bizonyos differenciálódás az érmek témáit illetően, majd a XIX. században tovább fokozódva, a századforduló óta igen sokrétű lesz.

Együttesen nézve az éremanyagot, az éremképek gyakran ismétlődő témákat mutatnak, azaz bizonyos ábrázolások, figurák, szimbólumok többször is jelentkeznek az érmeken, más-más formában és stílusban. Az előlapokon általában leggyakoribb ábrázolás az arckép, a hátlapi éremképek jellegzetes tartozékai pedig a kígyóval kombinált csésze, pálca, fatörzs, vagy oszlop, majd a mozsár, a laboratóriumi asztal, göreb, lepárló készülék, kémcsövek, majd a gyógynövények és a gyógyító istenek /főként Asklepios, Hygieia esetleg Minerva/. Franciaországban például a patikák jellegzetes szimbóluma az ún.

chevette –egy háromlábú állványra helyezett edény–amelyben szirupokat, olajokat és gyógymézet szoktak tartani. Annnyira hozzátartozott a gyógyszerészhöz, hogy más szakmák nem is használhatták cégérként. Ábrázolása gyakran megtalálható az érmeken.

A gyógyszerészi érme ismertetésére legcélravezetőbb módszernek az látszik, ha tárgy szerint csoportosítjuk őket, sorra véve azokat a kategóriákat, melyek keletkezésükhöz alkalmat nyújtottak. Minden csoportot egy-egy példával illusztrálunk, megemlítve esetleg a keletkezési évet is.

A leggazdagabb csoport a személyi érmeké. Akár jelentős, akár kevésbé jelentős személyről készült az érem, az ikonográfiai kutatások számára forrásértékű lehet. Ebbe a kategóriába tartoznak egyrészt azok az érmeek, melyek kimondottan gyógyszerészeket ábrázolnak, másrészt azok melyek eredetileg gyógyszerésznek induló, de végül más pályán érvényesülő személyeket ábrázolnak. Például a kémia, botanika esetleg a művészetek terén. Meg kell emlí-

tenünk itt a gyógyszerészetet oktató professzorokat is.

Ha elfogadjuk azt a többek által vitatott állítást, hogy Szerecsen Jakab, Nagy Lajos király udvari gyógyszerésze és kamaragrófja a saját képmását verette a pénzekre akkor ezeket a denárokat tekinthetjük az első gyógyszerészi vonatkozású érmeeknek. Emlékérem először 1561-ben készült, a coburgi Cyriacus Schnausról, aki könyvek nyomtatásával is foglalkozott. Mindjárt utána következik a bécsi Abraham Sangner /1563/, aki Ferdinánd főherceg udvari gyógyszerésze volt.

Még a XVII–XVIII. században is kevés gyógyszerészt örökítettek meg érmeiken. Ilyen volt a grazi Valerius Schoerckel /1602/, az „Apotheke in der Hof” tulajdonosa, Johann Lorenz Mann /1654/ a holland Johannes de Vriest /1686/, akinek halála emlékét őrzi érem. A XVIII. század elejéről ismert Henri Rouviere /1706/ párizsi gyógyszerész érme. A hátlapon lévő SALUS PUBLICA felirat az istennő eredeti szerepére utal. Az idők folyamán a közegész-

ség megszemélyesítője lett. Az új szerep az ábrázolásban is megmutatkozik. Hygieia alakjában jelenik meg: kezében áldozati csésze, melyből áldozatot önt az oltárra. Az oltáron kigyó tekeredik föl-felé.

A XIX. sz.-tól egyre inkább szaporodnak a gyógyszerészeket ábrázoló érmek. Mint orvos és gyógyszerész működött Königsbergben Karl Gottfried Hegen, a *Lerbuch der Apothekerkunst* szerzője. A róla készült érem, H. Gube műve /1825/. Az Angelo Marianiról parisi gyógyszerész/ készült plaketten, az általa népszerűsített gyógybor flaskája is látható. (E. Mouchon műve, 1903).

Az utolsó évtizedekből megfelelő irodalmi közlés hiányában, csak alkalmilag szerezhetünk tudomást újabb érmekről. Ebben az időszakban viszont már megjelennek a magyar gyógyszerészi érmek is. Keletkezésük sorrendjében: Kabay Jánosról /1936/, Karlovsky Geyzáról /1936/, Atzél Elemérről /1941/, Fenyvessy Béláról /1943/, Kazay Endréről /1943/, és Richter Gedeonról készült érem vagy plakett

ebben az időszakban. A gyógyszerészet oktatásával kapcsolatban is számos személyi érem fordul elő. Gyógyszerész iskola professzora volt Jungfleisch Parisban /1910/, és Otto Wall St.Louisban, az Egyesült Államokban /1903/. A párizsi orvosi és gyógyszerési iskola tanulója, igazgatójuk, Francois Cherieux tiszteletére készíttetek érmeket /1905/. Érem őrzi Carol Davila, a román gyógyszerészi iskola létesítőjének emlékét is /1884/. Végül felsorolhatunk néhányat azok közül a magyar professzorok közül, akik gyógyszertertant adtak elő, s emléküket érem vagy plakett őrzi: Balogh Kálmán, Bókay Árpád, Vámosy Zoltán. Mivel a gyógyszertertant előadó professzorok rendszint nem gyógyszerészi hanem orvosi képesítéssel rendelkeztek, a róluk készült érmek nem tartoznak szorosan a gyógyszerészi érmek körébe.

A gyógyszerészetet és kémiát előadó professzorok közül említhető Johann Bartholomaeus Trommsdorf Erfurtban /1824/, akinek tiszteletére barátai készíttetek érmeket, s a würzburgi Georg Pickel

/1828/, akiről 50 éves doktori jubileuma alkalmából készült érem. Végül a kémia professzorokról készült érmek következnek. A gazdag sorozatból csak néhány példát ragadunk ki, mint Jörs Jakob Berzeliust, akiről több érem is készült, a svéd Torbern Olaf Bergmann, s a francia Pierre Berthelot-ot /1901/. Ebben a sorozatban is említhetünk magyar példát, mint Than Károlyét, aki az analitikai kémia terén fejtette ki jelentős munkásságát, vagy Ilosvay Lajos és Winkler Lajos érmeit.

A más pályán működő gyógyszerészek száma nem csekély, főként a kémia művelésénél gyakori az ilyen eset. Az érmek tanúsága szerint, a következő példákat említhetjük. Étienne Geoffroy a parisi orvosi fakultás dékánja lett /jeton 1728/. Magyar példát említve, Bakay Matild is orvos és gyógyszerész volt a róla készült érem felirata szerint. /1961/. Gyógyszerész és kémikus volt például a svéd Wilhelm Karl Scheele /1789/, akinek tiszteletére négy emlékérem is készült, majd a müncheni Justus Liebig /1903/ és Max Pettenkoffer

/1900/. Az utóbbi az udvari gyógyszer-tár vezetője volt.

A gyógyszerészet elméleti művelői közül többen az emlékére készült érem. Ilyen Joannes Placotomus-Bretschneider Danzigból /1560/, Pharmakopea szerzője, a strassbourgi Oswald Schmiedeberg /1838/, az angol Daniel Hanbury /1879/, és Friedrich August Flückiger, akinek emlékére a svájci gyógyszerészek alapítottak érmet 1892-ben.

A személyi érmek különleges csoportját alkotják azok az érmek, melyek a gyógyszerészethez csak lazán kapcsolódó személyekről készültek. Csontváry Koszka Tivadar 13 éven keresztül patikuskodott Eszéken, Szentesen, majd Gácson. Több művész is megörökítette érmen. Rippl Rónai József Kaposváron és Pécsen dolgozott gyógyszerészként. Róla is több érem készült, természetesen inkább festői minőségében.

Lehet, hogy a személyi érmek ilyen csoportosítása erőltetettnek látszik. Az mindenesetre kitűnik belőle, hogy milyen sok szempontot kell figyelembe venni ezen érmek kutatásánál.

A gyógyszerészi érmek másik nagy csoportját a jutalomérmek jelentik. Ezek sok közös vonást mutatnak a személyi érmekkel, ugyanis a jutalomérmek jelentős hányada kiváló személyekről készült, és rendszerint a névadó arcképét viseli. Tehát az első pillantásra ezek személyi érmeknek tűnnek. Felirataik ugyan utalnak valamilyen formában az érem céljára, de ez az utalás néha hiányzik. Jutalomérmeket általában az iskolák és intézmények osztogattak, de akadnak magánalapítású jutalomérmek is. Az iskolai jutalomérmek a gyógyszerész tanulók érdemeinek elismerésére szolgálnak. Leggazdagabb a francia gyógyszerésziskolák jutalomérmeinek sorozata. A következő intézetekből ismerünk érmeket: École de Pharmacie /Paris/, École Speciale de Pharmacie /Montpellier/, és Nouvelle École Speciale de Pharmacie /Paris/. Különösen az utóbbi intézmény rendelkezik gazdag sorozattal ezekből az érmekből. Hasonló jutalomérmeket osztogattak a közös orvos-gyógyszerész iskolák is, így Limoges, Tour, Toulouse városokból.

Került elő érem Pologna és Madras városokból is. Az említett intézmények érmei általában mind a XIX. században készültek. Az érmekre rávésték a jutalmazott tanuló nevét, s a jutalmazás időpontját is.

A gyógyszerészi társulatok jutalomérmeinek célja már szétágazóbb. Általában tudományos, vagy egyéb munkásság elismerésére juttatták őket, vagy gyógyszerésztanulók jutalmazására. A számos egyesület közül, a Paris, London, Palazzolo, Pétervár, Prága városokban működők jutalomérmeit említjük. Ide sorolható még a Gyógyszerész és Kémikus Tanulók Egylete, valamint az Orvos és Gyógyszerész Tanulók köre /Amiens/ által alapított jutalomérmek is. Az érmek legtöbbször kiváló személyiségek arcképét viselik. Így a londoni társulat érmén Galenus és Linne, a Német Gyógyszerésztudományi Társaság érmén pedig Friedrich Sertürnernek, a morfium feltalálójának arcképe jelenik meg. A Magyar Gyógyszerészeti Társaság jutalomérmei közül, a Lengyel Béla érmet a magyar gyógyszer-

szi kar és tudomány érdekében kifejtett tevékenységért, a Kabay János emlékérmét pedig gyógyszerkutatói munkásságért adományozzák. Egyéb intézmények alapítványai közé tartozik a Karlovszky Geyza emlékérem, melyet az érdemes és hűséges gyógyszerészi munka elismeréséül adományozzák, vagy a Than Károly és a Winkler Lajos emlékérem.

Végül megemlítnék néhányat a magánalapítványok jutalomérmei közül. Egyik a Karl Gottfried Hagen és Christian Friedrich Bucholz német gyógyszerészek által, gyógyszerész segédék részére tett alapítvány érme a két alapító nevével /1828/, a másik a magyarországi származású Frank Ignác bécsi gyógyszerész által az ottani gyógyszerész testületre hagyományozott alapítvány jutalomérme /1874/. Évente a legjobb előmenetelt tanúsító tanulókat jutalmazza vele. Gyógyszerstörténeti művek jutalmazására alapították a Hermann Schelenz érmet.

A gyógyszerészi érmek következő csoportjába soroltuk az intézmények

emlékérméit. A legkorábbi gyógyszerész testületek, amelyekről éremszerű numizmatikai emlékek maradtak fenn, a céhek voltak /Gilde vagy Zunft néven/. A középkor óta fennálló céhrendszerben a gyógyszerészek – gyakran más foglalkozási ágakkal közös céhben – fémből készült éremalakú bárcákat bocsátottak ki a XVII. szd. óta. Hollandiából ismeretes a legtöbb ilyen bárca. Időrendben az első Goes /Seeland/ városából maradt fenn /1625/. Ennek a bárcának a hátlapján a kesztyűsök és a kalaposok jelvényei is láthatók, tehát ez még nyilván közös céh volt. Ezután következnek a Hága /1629/, Utrecht /1664/, Middelburg /1721/, Amsterdam /1719/, és Fluscing városokban működő gyógyszerész céhek bárcái, gyakran a fűszeresek céhével közös kiadásban. Ezek a céhek általában a maguk választotta vezetőik irányítása alatt álltak, és tagjaik részére adták ki az említett bárcákat. A tulajdonos nevén kívül a foglalkozást szimbolizáló jelvények is megtalálhatók rajtuk. A gyógyszerészek jelvénye gyakran a mozsár, de ugyanezt használták

néha a fűszeresek is mérleggel vagy anélkül.

Hollandia után Franciaországban készült szám szerint a legtöbb hasonló bárca. Ismeretesek többek között a párizsi Gyógyszerész Céh, majd a gyógyszereszek és fűszeresek közös céhe /Paris és Rouen/, és a király nyolc gyógyszerese testületének bárcái /Paris/. A francia érme művészi kivitelben felülmúlja a holland bárcákat. Az irodalom testületi jeton néven említi őket. A legkorábbi francia bárca 1629-ből való. A XVIII. századtól kezdve Franciaországban változott a helyzet, s a gyógyszereszek céhek szerepét átvették az egyesületek. A céhbárcák helyére az egyesületi érme és jetonok kerültek.

A Párizsban kibocsátott érmeiken társulat, syndikatus, kamara elnevezések szerepelnek és vidéken is sokféle az elnevezés. Így például Gyógyszerészi Társulat /Bordeaux/, Gyógyszerész Kör /Rouen/ Gyógyszereszek Szabad Társulása /Rouen/, vagy Orvosi és Gyógyszerészi Közös Társulat /Toulouse/. A társulati jetonok néha a tagsági érmék,

máskor a jelenléti bárcák szerepét töltötték be, vagy pedig a társulat életének jelentősebb eseményét örökítették meg. Ilyen társulati érmeiket az alábbi városokból sorolhatunk fel: Lissabon, Speier, Charleroi, Brüssel, Wien, Prága. Megjelennek az Egyesült Államok különböző gyógyszerész egyesületeinek az érmei is, mint Chicago /1914/, New York, majd az Amerikai Gyógyszerész Társulat, az Illinois és Missouri városokban működő társulatok évi összefüvetelei alkalmából készült érmek.

Társasági érmeire már magyar példát is említhetünk. A Magyar Gyógyszerészeti Társaság emlékérmét, rajta Thot vagy egyiptomi nevén Dzseshuti, az ibisz fejű ábrázolt isten. Szerepe sokrétű, az istenek írnoke, az írás, a számolás a tudomány megalkotója. Ábrázolásával más gyógyszerészeti érmeiken is találkozunk.

Az intézmények érmei közé soroljuk az iskolák érmeit is. Készült érem a párizsi gyógyszerész iskola alapítására /1803/, a marosvásárhelyi gyógyszerészeti fakultás évfordulójára /1983/, de

megőrökíti érem a prágai Gyógyszerész Fakultást, vagy az I.MŰM. Gyógyszervegyészeti Tagozatát is.

A gyógyszerárak és patikamúzeumok érmei bővítik még ezt a csoportot. Így például az Egyetemi Gyógyszertár érme, melyet Ligeti Erika készített 1973-ban, vagy a Iovvi Patikamúzeum jelvénye.

Az intézmények érmeinek sorát a gyógyszergyárak érmeivel és főként jelvényeivel zárjuk. Ipari gyógyszergyártásról világviszonylatban csak a XIX. szd. közepe óta beszélhetünk. Ezek az üzemek eleinte csak a gyógyszerártári laboratóriumokból kifejlesztett középüzemek és nagyüzemek voltak. A mai nagy gyógyszergyártó világcégek alapjait csak a múlt század 60-as éveitől rakták le. Magyarországon 1866-ban jött létre az első gyógyszergyártó nagyüzem, mégpedig a Wagner-féle Gyógyszerészeti és Művegyészeti Vállalat. A többi csak a XX. szd. első éveiben követi. Az idetartozó numizmatikai emlékek, főként jelvények, ritkábban vert vagy öntött érmek, általában reklámul is szol-

gáltak, de előfordulnak köztük törzsgárda jelvények is. A kőbányai Gyógyszerárugyár, a Biogál, a Chinoin stb. mellett ott találjuk a Medimpex igényesebb kivitelű öntött érmét is, hátlapján Panacea, Asklepios lánya látható. Az éremkép egy XVI. századi metszet alapján készült.

Külön csoportot képeznek a kongresszusok és kiállítások érmei. Kongresszusi érmek csak a XIX. szd. vége óta készülnek, s számuk az utóbbi időben gyarapodik inkább. A korábbiak közül való a brüsseli gyógyszerész kongresszus zsetonja /1880/, s a gyógyszerész alkalmazottak nemzetközi kongresszusa alkalmából készült jelvény. A kongresszust Budapesten rendezték meg 1927-ben. Napjainkban a kongresszusokról, konferenciákról, gyógyszerész napokról igen nagy számban jelennek meg érmek és jelvények. Gyógyszerészeti kiállításokat viszont az érmek tanúsága szerint inkább a századforduló környékén rendeztek. 1867-ből a Párizsban, 1883-ból a Bécsben, 1893-ból a Londonban, 1896-ból a Prágában ren-

dezett gyógyszerészeti kiállításról maradtak fenn érmek. Ezeket általában abból a célból készítették, hogy megőrizték a kiállítás emlékét, de némelyiket felhasználták a kiállításon részt vett személyek vagy cégek kitüntetésére. Ismeretes egy különös kiállítási érem, melyet az 1867. évi parisi kiállításon adtak ki. Az éremre vésett felirat szerint bizonyos „Institution Pharmaceutique de Pesth” számára. Faludi feltevése szerint a pesti Wagner Jenő és Wagner József féle Gyógyszerészeti és Művegyészeti Vállalat rejthető az említett intézet mögött.

A gyógynövények révén szoros kapcsolatban áll a gyógyszerészettel a botanika. Numizmatikai szempontból igen érdekesek a régi holland botanikus kertekbe szóló, belépésre jogosító érmek. Ezekben természetük a gyógynövényeket. A tanulmányi célt szolgáló botanikus kertekbe csak illetékes személyek léphettek be, akik személyük igazolására éremszerű belépőjegyet kaptak. Orvosok, Gyógyszerészek, tanulók és szolgák részére adtak ki ilyen bárcákat, amelyre rávésték a tulajdonos nevét, s gyakran előfordul rajtuk évszám is. Innen tudjuk, hogy ezek a XVII–XVIII. században voltak használatban. A leggazdagabb sorozat Amsterdamból ismeretes /1684 óta/ majd Hága és Utrecht botanikus kertjeiből is maradtak fenn ilyen emlékek. Van egy érem botanikus kert alapítására is. /Miláno és Pavia városokból/, Mária Terézia korából.

A botanikus kertek díszje volt a XVII. században az Amerikából áttelepített agave. A különböző botanikus kertekben található agavek első és másodvirágzását is érmekkel örökítették meg.

Hat ilyen érem ismeretes: Leipzig 1700, majd másodvirágzásra 1711, Salzdahlum 1701 és 1720, Gotha 1710, és Nürnberg 1726. Megemlítünk itt egy gyógynövényeket ábrázoló magyar érmet is, melyet Kalmár Elza szobrászművész készített /floreant, odorant, sanant/.

Míg az eddig felsorolt csoportok többnyire az orvosi érmek között is megtalálhatók, a gyógyszerértári szükségpénzek és reklámbárcák sajátosan gyógyszerészeti különlegességek. Az emlékérmek vizsgálata után most a pénztörténet fele teszünk kitérőt.

Szükségpénzeket rendkívüli helyzetekben /háború, gazdasági válság/ bocsátottak ki, az aprópénzhiány enyhítésére. A szükségpénz csak részlegesen töltött be pénzfunkciókat, meghatározott ideig, korlátozott területen lehetett forgalomban. A gyógyszerértári forgalom zökkenőmentes ellátása érdekében is bocsátottak ki szükségpénzeket. Az aprópénz pótlásán túl, mintegy természetes reklámozást jelentett ezek használata a kibocsátó gyógyszerértárnak, hiszen szerepelt rajta a neve a címe. Ezen túlmenően a szükségpénzt csak a kibocsátó gyógyszerértár váltotta át gyógyszerre, vagy törvényes pénzre.

A szükségpénzek első nagy sorozata Angliában jelent meg a XVII. században. Ezeket a rézből vert szükségpénzeket tokennek hívták. A gyógyszerészek általában fél penny értékű tokeneket használtak. Az I. világháború utáni években Franciaország, Németország, Ausztria és Magyarország területén is napvilágot láttak a kis értékű szükségpénzek. Míg a francia gyógyszerértári szükségpénzei fémből készültek, a többi inkább papírból.

Az első magyar szükségpénz 1915-ből való. Daubner József Temes megyei gyógyszerára adta ki. A Tanácsköztársaság idejéből a Fehér Kereszt gyógyszertár szükségpénzéről van tudomásunk. Az 1920-as években több ceglédi és szegedi gyógyszertár adott ki szükségpénzt, sőt a Szegedi Gyógyszerész Testület egységes szükségpénz-nyomatványait is ismerjük, melyeket a hátlapi bélyegzők alapján tudunk különböző gyógyszertárakhoz kötni /Haurer Lajos ceglédi, Török Márton szegedi gyógyszertára/.

A legszínesebb képet a reklámbárcák tömege nyújtja. Bár a külső formát tekintve ezek igénytelen készítmények, gyakran csupán feliratot tartalmaznak, de éppen emiatt történeti jelenőségük nem lebecsülendő. A gyógyszerészeti tevékenység megnyilvánulásainak emlékéit őrzik. Megjelenésük a XIX. században a tőkés termelés velejárójának, a gazdasági versenynek tudható be. A gyógyszergyártó középüzemek termékeik népszerűsítésére használták őket. Vannak közöttük magát a gyógyszertárat reklámozó érmek is /Thoma dorgéria/, de többnyire gyógyszertári készítményeket, szabadalmakat reklámoztak. A francia, angol, és amerikai bárcák a legváltozatosabb készítményeket hirdetik: szirupokat, hashajtókat, fejfájás elleni pilulákat stb. Ide sorolhatók azok a bárcák is melyek ellenében egy-egy pohár szódavíz, vagy ásványvíz került kiszolgálásra. Megemlítjük itt Mariani Angelo

párisi gyógyszerész reklámplakettjét, mely a coca cserje felhasználásával készült gyógybort reklámozza. Találunk bárcát a „Cascarets” hashajtószer és az Antidol fejfájás és nátha elleni szer reklámozására is. Két jelvény is előkerült a Hunyadi János keserűvíz reklámjaként. A jelvényen olvashatjuk a keserűvíz felfedezőjének, Saxlehner Andrásnak a nevét is, aki 1862-ben fedezte fel a Buda környéki forrásokat. Befejezve a gyógyszerészi éremcsoportok bemutatását, megállapíthatjuk, hogy gyógyszerészi érmek legnagyobb számban Franciaországban készültek. Utána következik Németország, majd Németalföld. A többi államokból már csak szórányosan vagy egyáltalán nem ismeretesek ilyen érmek. Magyarországon csak a XIX. század vége óta készültek gyógyszerészi vonatkozású érmek.

Művészettörténeti szempontból a feltárt anyag igen változatos képet nyújt. Kiváló éremművészek által készített példányok mellett, sok az iparszerű éremverő intézetekben előállított példány. Különösen áll ez a különféle jeto-nok, bárcák, jelvények eredetét nézve.

A tudományos kutatás szempontjából természetesen azok az érmek bírnak nagyobb jelentőséggel, melyeken évszámok, nevek is találhatóak, vagy egy-egy olyan eseményről tudósítanak, melyekről máshonnan semmit sem tudunk. Ilyen esetekben a kutatók számára ezek az érmek forrásul szolgálhatnak.

Zusammenfassung

Beschreibt Medaillen welche mit der Pharmazie zusammen hängen.

Summary

The author introduces some medals in connection with pharmacy.